

176 с. **6. Типові освітні програми** : 1–2 класи для ЗЗСО з навчанням російською мовою. Х. : Ранок, 2019. 224 с.

Слободян Олена Вікторівна,

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри філологічних дисциплін ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ.
helenslobodian87@gmail.com

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Невербальні засоби спілкування надзвичайно різноманітні. Безпосередньо контактне спілкування відбувається не тільки за допомогою мови, а й за допомогою невербальних засобів комунікації – жестів, міміки, пози, голосових, інтонаційних модуляцій мови і т. д. Компоненти невербального спілкування відіграють велику роль в оцінці оточуючими рівня вихованості співрозмовника, допомагають визначити його настрій, чого він хоче або чекає. Невербальні засоби достовірні (часом, навіть більш вірогідно, ніж слова) і виступають невід’ємним компонентом емоцій, свідчать про внутрішні, психологічні властивості і стан людини. Можна говорити про існування специфічної мови – мови виразних рухів, без яких нормальний розвиток і спілкування неможливо. Однак найчастіше люди користуються ними мимоволі і несвідомо. У зв’язку з цим роль невербальних засобів у спілкуванні не завжди помітна, але від цього не менш важлива. Уміння правильно зчитувати невербальні сигнали дозволяє зрозуміти справжні мотиви співрозмовника, оскільки саме міміка в спілкуванні висловлює безпосереднє відношення до подій.

Актуальність дослідження полягає в тому, що не можна недооцінювати значення міміки в процесі спілкування. Бо часом вираз обличчя, разом з іншими невербальними сигналами, несе в собі більше інформації про почуття або настрої співрозмовника, ніж слова. Люди звикли контролювати те, що говорять. Однак невербальні прояви приховати складно. Багато рухів відбуваються рефлекторно, до того як емоція буде оцінена мозком. Уміння правильно трактувати невербальні сигнали, дає можливість зрозуміти не тільки те, що хоче сказати співрозмовник, але і те, що він намагається приховати. *Meta* – описати найпоширеніші невербальні сигнали, які можуть свідчити, що при розмові дитина говорить неправду.

Об’єктом дослідження є міміка й рухи тіла саме дитини молодшого шкільного віку, які несуть в кілька разів більше інформації, ніж її мова, оскільки малюк, відчуючи на підсвідомому рівні розбіжності між мовою тіла і словами, віддає перевагу невербальній інформації, а доросла людина – словесній. *Предмет дослідження* – правильне тлумачення отриманої інформації від дитини через засоби невербальної комунікації.

Дорослих людей зрозуміти набагато важче, ніж дітей, оскільки з віком обличчя втрачає м’язовий тонус. З віком пов’язана і швидкість виконання

деяких жестів та їх тлумачення для оточуючих. Якщо дитина молодшого шкільного віку вирішить вам сказати неправду, вона відразу ж прикриває рот однією або обома руками. Утім, звичка прикривати рот при обмані зберігається протягом усього життя людини, змінюється лише швидкість виконання жесту. Коли обманює підліток, він прикриває рот однаково, як і семирічна дитина, але жест його не настільки помітний. Підлітки найчастіше потирають куточок рота пальцями. У дорослому віці звичка прикривати рот реалізується ще швидше. Коли обманює доросла людина, виникає таке враження що її мозок видає накази прикрити рот, щоб блокувати неправдиві слова. Так само доросла людина поводиться і в дитинстві, і в юності. Але в останню хвилину рука зупиняється на півдорозі і людина замість рота торкається носа. Дотик носа – варіант дитячої спроби прикрити рот [3, с. 30–32]. На цьому прикладі можна переконатися, що з віком жести людей стають більш непомітними і менш очевидними. Ось чому розтлумачити жести дорослої людини буває складніше ніж жести дитини молодшого шкільного віку.

Отже, невербальні засоби спілкування – це елементи комунікативного коду, які мають не мовну (але знакову) природу і разом із засобами мовного коду служать для створення, передавання і сприйняття повідомлень [2].

Невербальне спілкування включає в себе п'ять підсистем:

- 1) просторова підсистема (міжособистісне простір);
- 2) погляд;
- 3) оптико-кінетична підсистема, яка включає в себе: зовнішній вигляд співрозмовника, міміка (вираз обличчя), пантоміма (пози і жести);
- 4) паралінгвістична підсистема (вокальні якості голосу, його діапазон, тональність, тембр);
- 5) екстралінгвістична підсистема, до якої відносяться: темп мови, паузи, сміх і т. д.

То як можна визначити наскільки правдиво говорить дитина? Бо для вирішення деяких питань, хибне розуміння або тлумачення інформації може призвести до поганих наслідків.

Як вище було зазначено, існують певні ознаки, які можуть свідчити, що при розмові з вами дитина говорить неправду. Однак звернемо увагу на те, що не слід робити поспішних висновків, ґрунтуючись лише на якомусь одному жесті або виразі обличчя. Кожен жест слід розглядати лише в сукупності з іншими ознаками. Також потрібно враховувати особливості манери поведінки, властиві конкретній дитині. Усі жести і мімічні вирази, властиві дитині, як правило, добре відомі батькам.

Розглянемо ознаки того, що дитина вам говорить неправду.

У першу чергу, потрібно звернути увагу на поведінку дитини. Якщо воно здається вам незвичною, часто змінюється в процесі розмови, швидше за все, дитина намагається щось від вас приховати. При подачі неправдивої інформації дитина хвилюється, і це обов'язково позначається на її мові, міміці й жестах.

Показниками того, що не все гаразд можуть бути наступні ознаки:

- Дитина збуджена, напружена.

- Хаотичні рухи руками (торкається обличчя, тре очі, ніс, смикає гудзик, відтягує комір тощо).
- Говорить заплутано й непослідовно.
- Недоречна посмішка, удавана веселість, безтурботність, за допомогою якої дитина намагається приховати хвилювання.
- Іноді дитина може почати кахикати. Це своєрідна спроба приховати за кашлем неправду. Підсвідомо школяр вважає, що за кашлем ніхто не розбере брехні. Можливо, кашель виникає внаслідок своєрідного стресу, який дитина відчуває, кажучи неправду: вона починає хвилюватися, в горлі пересихає, і вона починає кахикати сухим кашлем. Однак придивіться уважніше. Може бути, малюк захворів?
- Якщо дитина під час розповіді несвідомо торкається носа, то, швидше за все, в його словах мало правди. Пояснюємо це тим, що брехня подразнює тонкі нервові закінчення в носі, і подібне легке почісування носа заспокоює нерви.
- Уважно стежте за тим, чи дивиться дитина вам в очі під час розмови. Якщо те, що малюк каже, не є правдою, то він буде уникати дивитися вам в очі.
- Якщо дитина потирає очі, то це свідчить про підсвідому спробу не бачити погляду дорослої людини, якій він говорить неправду.
- Коли дитина говорить неправду, вона може рукою торкатися до вуха. У маленьких дітей цей жест проявляється явним закриванням долоньками вух, підлітки можуть просто потирати вухо або смикати мочки. У будь-якому варіанті подібний жест інтерпретуємо як підсвідоме бажання не чути докорів батьків за обман.
- Сіпання брів або повік, покусання губ, смикання підборіддя – усе це також ознаки збентеження, за яким може ховатися бажання щось приховати.
- Коли вимовлені дитиною слова не відповідають дійсності, вона може мимоволі почухати шию в області під вухом або всю шию, або почне відтягувати комір. Пояснюється це тим, що коли людина говорить неправду, то в чутливих тканинах шиї виникає легке роздратування, яке і прагнуть заспокоїти погладженням, почісуванням. Якщо ви побачите подібний жест у дитини під час бесіди, слід одразу ж задати уточнюючі питання. Можливо, вам тут же відкриють правду.
- Промовляючи неправду або бажаючи приховати інформацію, дитина може спробувати заховати свої руки в кишені або за спину. Про ширість, чесність, довіру і відданість завжди говорять відкриті долоні. Той, хто говорить правду, розкриває долоні повністю або частково.
- Ознакою обману може бути надмірна балакучість. Якщо ваша дитина по натурі не надто говірка, то слід насторожитися, якщо раптом у неї проявиться дар красномовства. За порожньою балаканиною часто ховається спроба замаскувати неправду.
- Якщо ви запідозрили свою дитину в тому, що вона говорить не зовсім щиро, природно, у вас виникає бажання вчинити їй допит. Зверніть увагу, чи відразу вона відповідає на питання. Якщо кожне поставлене вами питання дитина перепитує і відповідає вам вашими ж словами, то, швидше за все, в його варіанті розповіді правди небагато. По суті, перепитуючи, дитина просто намагається виграти час для того, щоб придумати найбільш прийнятних

відповідей. Коли він відповідає вашими словами, це означає, що свої слова він вимовляти не бажає.

Якщо ви помітили ці ознаки, не панікуйте. Швидше за все, за брехнено дитини не ховається нічого серйозного. У даному випадку, важливо не викрити дитини в брехні й покарати за цей вчинок, а зберегти довіру між вами і дитиною, щоб брехня не переросла в звичку. Краще чесно, без звинувачень, поговорити з малюком, використовуючи замість фраз «чому ти мені брешеш», формулювання «мене засмучує твій обман» [2, с. 115–118].

Отже, невербальне спілкування – це передача будь-якої інформації без використання слів, зокрема, кожен елемент поведінки, здатний виражати емоції або її відтінок. Таким чином, ми отримуємо велику групу засобів спілкування з чіткою структурою, компоненти якої можуть бути використані в різних ситуаціях і відрізнятися один від одного за способом, силою та напрямком впливу. Тому достовірну інформацію про дитину ми можемо отримати спостерегаючи за її поведінкою.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. К., 2004. 342 с. 2. Мальшкіна М. В. Как распознать лжеца по языку жестов. Практическое руководство для тех, кто не хочет быть обманутым. М. : Изд-во АСТ, 2012. 224 с. 3. Пиз А., Пиз Б. Новый язык телодвижений. Расширенная версия. М. : Эксмо, 2011. 416 с.

Секція № 3

УКРАЇНЬСЬКА МОВА, УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА, СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА ЯК НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ : АВТОНОМІЯ ЧИ ІНТЕГРАЦІЯ, ПРИНЦИПИ РЕФОРМУВАННЯ

Гоголь Наталія Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ.
natashagol75@gmail.com

ВІДОБРАЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ УКРАЇНЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПРАЦЯХ УЧЕНИХ II ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Вивчення літературного твору у культурологічному контексті передбачає ознайомлення учнів із розвитком культури у різні історичні періоди, усвідомлення внеску митців у культурний простір людської цивілізації, встановлення взаємозв'язку і визначення взаємовпливів між творами різних видів мистецтв. Нині в умовах гуманітарної парадигми шкільної літературної освіти дедалі глибше усвідомлюється важливість комплексного підходу до використання культуротворчого впливу різних видів мистецтв у процесі вивчення юною особистістю української літератури. Сучасні вчителі